

ОПЕРНИЙ ЛАНДШАФТ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ

Черкашина-Губаренко М. Р. Оперний театр в просторі менюючогося
мира: сторони оперної історії в картинках і лицах : монографія
/ Марина Черкашина-Губаренко. – Харків : Акта, 2013. – 468 с.

Сучасна культура переживає справжній «оперний бум». Сумні прогнози щодо майбутнього опери не справдилися. Ще кілька десятиліть тому вона мала вигляд якогось безнадійно застарілого релікту, який чекає на списання в архів. Сценічна практика останніх десятиліть повернула опері широку популярність. У чому полягає секрет її життєздатності? Що залучає сучасну публіку до оперного театру? Чим пояснити його присутність «у просторі світу», який змінюється? Пошук відповідей на ці непрості запитання і спричинив створення цієї монографії.

На перший погляд, перед читачем захоплююча книга для читання, у якій розкрито різноманітність нинішнього оперного театру. Разом з автором читач зможе побувати на найбільш резонансних оперних прем'єрах останніх років у Зальцбурзі, Мюнхені, Тіролі, у вагнерівській акції «Фестшпільхаузе на зеленому пагорбі в Байройті», на батьківщині Дж. Россіні в Пезаро, у Лейпцизькій опері, у московському Большому театрі, петербурзькому Маріїнському, у Національній опері України. Багатий фактичний матеріал розподілений у книзі на невеликі тематичні блоки, кожен з яких має свою «фабулу» і своїх героїв.

Відкривається книга вражаючим багатофігурним портретом «оперного Мюнхена», у якому представлено фестивальні проекти Баварської опери. Далі шлях – із Німеччини в Італію з музикою Дж. Россіні. Принагідно виявляються сценічні метаморфози «залізного» репертуару: хрестоматійних оперних партитур Ш. Гуно, Ж. Бізе, Ж. Массне, Р. Леонкавалло, Дж. Пуччіні і Дж. Верді. Центральне місце в монографії належить Ріхарду Вагнеру і його музичному «театру сьогодення і майбутнього». У точці «золотого перетину» – розділ про російську оперну класику («Руслан», «Борис» і опери П. Чайковського в Мюнхені і на фестивалі в Екс-ан-Првансі). Своєрідним предиктом до завершальної частини монографії, присвяченої «мучениці нашого часу», українській опері, є розділ про «оперні шедеври ХХ століття, які завойовують сцену ХХІ». Такими «завойовниками» є опуси К. Дебюссі, Р. Штрауса, Ф. Бузоні, І. Стравінського, А. Берга і С. Прокоф'єва.

Відносна автономність кожної з частин книги надає можливість читати окремі розділи, сприймати їх у довільній послідовності. Книга має багато центрів, розгортання її сюжету не лінійне, кожен аналізований спектакль містить унікальний «пучок смислів». При цьому текст монографії сприймається зовсім не сумарно: отримані враження виявляються багаторазово перемноженими, внутрішньо співзвучними, тонко заримованими між собою і різноманітно співвіднесеними на різних рівнях.

Книга викликає не лише академічне зацікавлення. У ній коректно поєднуються публіцистика і науковість. У розповіді аналіз оперних текстів поєднується зі спостереженнями дослідника. Блискучий публіцист і аналітик, Марина Романівна Черкашина-Губаренко щедро ділиться з читачами своїми фестивальними враженнями. Як автор,

закоханий у подорожі, вона влучно фіксує особливості різних оперних сцен, міст, країн, поволі надаючи викладу логіки «дорожніх заміток».

Цілісному сприйняттю монографії сприяє її загальна структура, у якій послідовно виявляється сюжет праці. Сучасна оперна практика розкривається з погляду історика, який знає і відчуває життя оперних традицій у перспективі часу і її локальних відгалужень. Події оперної історії вишиковуються від минулого до сьогодення. Причому автор не пише історію оперного театру як таку, а ніби пунктирно, у десяти «історичних відступах» намічає її вузлові моменти, пов'язані з актуалізацією ключових проблем оперного мистецтва на кожному етапі його розвитку, від бароко до сучасності. Живе сьогодення перетворюється на спогади про минуле, є джерелом його тлумачення. Історичні відступи не лише надали можливість, як справедливо пише автор, «пов'язати живу театральну сучасність з етапами становлення і розвитку оперного мистецтва упродовж минулих чотирьох століть»¹, а й стали своєрідною теоретичною транскрипцією описуваної художньої реальності.

За всієї складності поєднання історичних, теоретичних і практичних аспектів у висвітленні опери монографія загалом має певну концептуальну цілісність. Опера постає у книзі М. Черкашиної-Губаренко, передусім, як феномен театральний. Автор вважає, що на сучасному етапі розвитку оперного мистецтва «до звичного поєднання “слово і музика” чи “драма і музика” додається ще один компонент – театр, який не зводиться до драми як родового поняття і до законів її словесного оформлення»². Диференціюючи ці категорії, дослідниця пише: «Театр – це насамперед просторова структура, спосіб освоєння тривимірного простору ніби за допомогою його створення заново, за зразком космічного універсуму і вільних ігрових модифікацій. На відміну від цього, драма відбиває боротьбу з невідворотним диктатом часу, відтворює рух у безперервному плині часу»³. Своєю чергою, «<...> музика, яка розуміється як особлива семіотична практика, навпаки, має безмежні ресурси для маніпуляцій з часом і його трансформацій. У ній немовби постійно затівається і поновлюється гра з часом. Простір існує тут як віртуальна категорія і відтворюється за допомогою зміни обсягу звучання, гучнісної динаміки й інших прийомів»⁴. І далі автор доходить до такої методологічної установки: «Якщо ввести загальну для всіх трьох семіотичних практик категорію сюжету як процесу розгортання театральної вистави, то можна сказати, що оперний спектакль розгортається на основі поліфонічної взаємодії театрального, драматичного і музичного сюжетів. Вони не перебувають в ієрархічних відносинах»⁵. Такий підхід видається принципово новим і плідним для оперознавства, оскільки дає можливість зрозуміти закономірності функціонування оперного театру, реальні механізми його «виживання». «Усупереч твердженню Ріхарда Вагнера, музика не має бути в опері засобом реалізації драми, – наголошується в монографії. –

---

¹ Черкашина-Губаренко М. Р. Оперный театр в пространстве меняющегося мира: страницы оперной истории в картинках и лицах : монография / Марина Черкашина-Губаренко. – Харьков : Акта, 2013. – С. 16.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

У рамках театрального спектаклю кожен компонент виконує свої особливі функції. Музичний і драматичний сюжети перебувають у ситуації постійного суперництва, перехоплення ініціативи. Це суперництво розгортається в театральному ігровому просторі. Як і в поліфонічному багатоголоссі, кожен із трьох сюжетів зберігає в опері самостійність. Основна тема може переходити з одного пласта-голосу в іншій, або вони можуть поєднуватися, як у контрастній поліфонії. Один із них може тимчасово потрапляти на другий план нашого сприйняття, немовби вимикатися або зупинятися. Спектакль вигадується як самостійний і новий художній текст, якому належить увійти до резонансу з двома вже наявними у творі пластами. При цьому він трактується саме як практика, процес живого породження нового сенсу. Сам оперний твір втрачає при цьому замкнений характер і властивості своєрідного «священного аркуша» із зашифрованими значеннями, які його інтерпретатори мають вгадати і розкрити, уподібнюючись ученим-герменевтикам»¹.

Запропонована теоретична модель дає можливість осмислити різноманітні форми і способи буття оперного мистецтва, порівняти «день минулий» і «день нинішній» на оперній сцені.

Монографія Марини Романівни Черкашиної-Губаренко, поза сумнівом, зацікавить широке коло читачів, викличе резонанс не лише серед професіоналів, а й у культурі нашого світу, який нестримно змінюється (хотілося б, – до кращого). І, можливо, дасть змогу вийти українській опері, зокрема оперним шедеврам класика української музики ХХ століття Віталія Губаренко, з «місця ув'язнення» й утвердитися на сучасній сцені.

І. С. Драч

---

¹ Черкашина-Губаренко М. Р. Оперный театр в пространстве меняющегося мира: страницы оперной истории в картинках и лицах : монография / Марина Черкашина-Губаренко. – Харьков : Акта, 2013. – С. 16.